

А. А. Мещеряков, доктор економічних наук,
завідувач кафедри фінансів і кредиту
Академії митної служби України
С. В. Сопотян, старший викладач кафедри обліку
і аудиту Академії митної служби України

РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

У статті визначено складові елементи механізму регуляторної політики держави, описано сучасний стан його застосування, перелічено напрямки вдосконалення регулятивної політики в Україні.

В статье определяются составляющие элементы механизма регуляторной политики государства, дается оценка современного состояния его применения, определяются направления совершенствования регуляторной политики в Украине

The paper defined the elements of the regulatory policy, giving the current state assessment of its application, the direction of improving the regulatory policy in Ukraine.

Ключові слова. Глобалізація економіки, регуляторна політика, економічне зростання, конкурентоспроможність, економічна безпека, структура економіки, інвестиційний клімат, державне регулювання.

Вступ. Глобалізація світової економіки посилює конкуренцію країн на світовому ринку, що потребує зниження регуляторних навантажень на суб'єктів господарювання для підвищення їх конкурентоспроможності. Тому актуальним постає дослідження специфіки та визначення напрямків удосконалення регуляторної політики в Україні як невід'ємної складової економічної безпеки держави.

Без урахування специфіки державного управління та нормативно-правової бази в Україні, вивчення позитивного іноземного досвіду неможливо покращити якість регуляторної політики у сфері господарської діяльності.

Механізм регуляторної політики в Україні обумовлений такими чинниками:

- по-перше, загальним посиленням впливу глобалізаційних процесів на внутрішню та зовнішню політику держави;
- по-друге, зовнішньополітичним курсом України на європейську інтеграцію і необхідністю підвищення якості державного управління;
- по-третє, потребою у визначенні якості державно-управлінської діяльності та напрямків її вдосконалення.

Постановка завдання. Мета праці – обґрунтування теоретичних засад і практичних заходів регуляторної політики, а також визначення напрямів подальшого вдосконалення регуляторної політики для забезпечення економічної безпеки України.

Проблему розробки та реалізації регуляторної політики держави вивчали як іноземні, так і вітчизняні вчені, зокрема, Д. М. Кейнс, П. Браун, С. Брукс, Д. Веймер, Д. Дерлоу, Е. Квейд, У. Поттер, Г. Саймон, В. М. Геєць, А. Я. Жаліло, А. Гальчинський, В. Бакуменко, О. Кілієвич, Т. Кравцова, О. Кучеренко, Н. Нижник та ін.

© А. А. Мещеряков, С. В. Сопотян, 2011

Разом з тим різний підхід дослідників до визначення суті регуляторної політики призвів до різного тлумачення та залишив недостатньо вивченим питання щодо вдосконалення механізмів регулювання у сфері господарської діяльності.

Результати дослідження. У науковій літературі використовуються два терміни – “регуляторна політика” та “регулятивна політика”, які є синонімами терміна “regulatory policy”, що застосовується в англійській мові. Учені-економісти здебільшого вживають термін “регуляторна політика”, під яким більшість із них розуміє регулювання економіки в цілому чи окремих її сфер [1, 10].

Уперше механізм регуляторної політики почав формуватися на початку 70-х рр. минулого століття у США для регуляторного нагляду. Згодом він набув подальшого розвитку і зараз спрямований в основному на лібералізацію регуляторного впливу та зменшення кількості регулювань. Для країн ЄС Єврокомісія рекомендує використовувати такі складові регуляторної політики:

- якісне регулювання;
- розгляд альтернатив;
- нормативні документи для підготовки АРВ (аналізу регуляторного впливу);
- координаційний орган з АРВ;
- запровадження політики з АРВ;
- формалізація консультаційних процедур;

- дослідження впливу на малі підприємства;
- преференції для малих і середніх підприємств.

Формування механізму регуляторної політики України у сфері господарської діяльності почалося у зв'язку з виданням Указу Президента України "Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності" від 03.02.1998 р. № 79 набуло подальшого розвитку після прийняття Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" від 11.09.2003 р. У ньому державна регуляторна політика у сфері господарювання визначається як напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недовідних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання й усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [2].

Таким чином, механізм регуляторної політики слід розглядати як систему послідовних стадій та засобів регулювання, спрямованих на прийняття регуляторним органом якісного управлінського рішення.

В Україні механізм регуляторної політики можна умовно поділити на дев'ять стадій (рис. 1).

Реалізація кожної стадії механізму регуляторної політики забезпечується організаційними та процедурними засобами, а рівень застосування стадій та засобів визначає якість регулювання господарської діяльності.

Державна регуляторна політика має бути спрямована на забезпечення умов сталого економічного зростання та вдосконалення механізмів державного управління. Слід зазначити, що економіка України базується на застарілому виробничому, технічному потенціалі. Тому регуляторна політика держави спрямовується на реформування економіки.

Про дієвість сучасного стану застосування регуляторної політики свідчать такі дані. У 2010 р. в Україні спостерігалось поступове відновлення позитивної динаміки економічного зростання. За даними Держкомстату зростання ВВП України в 2010 р. становило 4,1 %, що підтверджує просування економіки на шляху виходу з кризи.

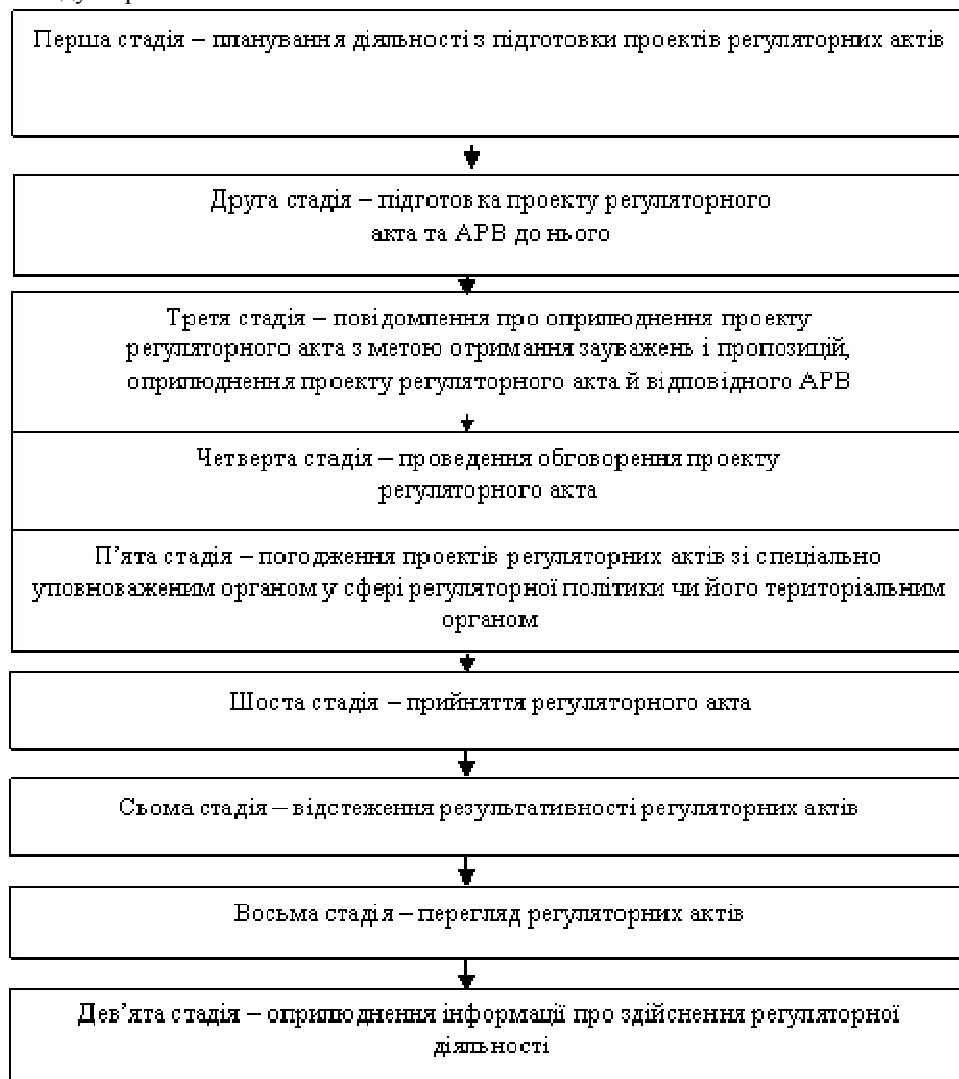

Рис. 1. Стадії механізму регуляторної політики [3; 4]

Хоча протягом 2010 р. і відбулося відновлення економічного зростання, однак остаточний показник зростання реального ВВП при цьому перекинув лише третину економічного спаду за 2009 р. За прогнозами України повернеться до показника доданої вартості до кризового рівня лише на початку 2013 р. [5].

Не вдалося стабілізувати інфляційні процеси. Індекс інфляції за 2010 р. в цілому становив 109,1 % (за 2009 р. – 112,3 %). Індекс цін виробників промислової продукції за 2010 р. – 118,7 % (за 2009 р. – 114,3 %). За темпами зростання ВВП Україна знаходиться в групі країн, в яких відбувається поступове відновлення економічного зростання. Так, приріст промислової продукції в 2010 р. становив 11 %, у переробній промисловості – 13,8 %. Разом з тим у деяких галузях економіки спостерігалось падіння обсягів виробництва у 2010 р., порівняно з 2009 р., зокрема, в сільському господарстві – 99 %, у будівництві – 94,6 % [5].

Світовий досвід переконливо доводить зростаючу роль держави в моменти економічної кризи та за інших складних обставин навіть у розвинених країнах.

Збалансоване застосування механізмів ринкового та державного регулювання в Україні має спрямовуватися на забезпечення розширеного відтворення виробництва й подальше соціально-економічне зростання країни.

Потреба в дійовому державному регулюванні в Україні в посткризовий період зумовлена таким:

- неузгодженість інтересів “державна – суб’єкт господарювання – населення”;
- низький техніко-технологічний рівень і консервативність структури економіки;
- відсутність законодавчої бази, яка б забезпечувала ефективне ринкове реформування;
- неузгодженість податкової, бюджетної та фінансово-кредитної політики в державі.

Нині постає питання про міру дієвості державної влади, з одного боку, та про зміст і основні напрямки регуляторної політики держави – з іншого.

У поєднанні з ринковими механізмами регуляторна політика держави має бути за змістом, формами, методами адекватна вимогам соціально-економічного розвитку країни. При цьому основними напрямками вдосконалення регуляторної політики на сучасному етапі економічного розвитку слід вважати такі.

1. Поглиблення реформ, в інституційному забезпеченні – це завершення процесу формування розгалуженої ринкової інфраструктури, утвердження ефективного законодавчого поля і стабільних правил економічної діяльності, упровадження ґрунтовної програми стимулювання внутрішнього ринку в межах відкритої економіки [6].

2. Здійснення регуляторної політики в Україні має базуватися на таких загальних принципах, як:

- гуманізм – методи регулювання мають закріплювати та охороняти соціальні умови, необхідні для здійснення й захисту основних прав людини;
- демократизм – до участі у правотворчості слід залучати найширші верстви громадян та їх різноманітні об’єднання;
- законність – методи регулювання мають прийматися виключно компетентними органами в межах їхніх повноважень відповідно до змісту Конституції України;
- науковість – методи регулювання мають відповідати досягнутому рівню розвитку суспільства, реальним соціальним умовам та враховувати використання новітніх досягнень науки і техніки.

3. Регуляторна політика держави має спрямовуватися на забезпечення економічно-правового протекціонізму щодо вітчизняного виробника, створення у країні конкурентного середовища, перерозподіл ресурсів від економічного зростання експортоорієнтованих галузей на вітчизняне виробництво в цілому, захист вітчизняного простору від неефективної іноземної експансії товарів, що не відповідає інтересам України.

Закономірності світового розвитку потребують відкритості економічної системи будь-якої країни. Це передбачає “вільний доступ на внутрішні ринки іноземної конкурентності, використання всіх форм інвестиційного і торгового співробітництва, порівнянність світових і внутрішніх цін і доходів, конвертованість вітчизняної валюти, порівнянність господарського права тощо” [6].

Про сучасний стан протекціонізму як складової регуляторної політики свідчать такі дані. У січні – листопаді 2010 р. експорт товарів в Україну становив 46 129,6 млн дол. США, імпорт – 54 087,6 млн дол. Негативне сальдо зовнішньої торгівлі становило 7958 млн дол. США. Зовнішньоторговельні операції товарами Україна здійснювала з партнерами з 216 країн світу. До країн СНД експортовано 36,5 % усіх товарів, до країн ЄС – 25,3 % (у січні – листопаді 2009 р. – відповідно 33,9 та 23,8 %). Треба зазначити, що збільшився експорт товарів до всіх основних країн-партнерів: Італії – на 99,4 %, Російської Федерації – на 61,5, Білорусі – на 49,2, Польщі – на 47,5, Туреччини – на 39,2, Німеччини – на 22,9, Індії – на 13,8 %. Із країн СНД імпортовано 44 % усіх товарів, із країн ЄС – 31,5 (у січні – листопаді 2009 р. – відповідно 43 та 34,1 %). Збільшились обсяги імпортованих поставок із Росії (на 74,7 %), Китаю (на 71,3), Білорусі (на 54,4), США (на 35), Польщі (на 28,5) Італії (на 21,6), Німеччини (на 17,9 %) [5].

У той же час світовий досвід показує, що сама по собі інтеграція країни до світового господарства не приводить до покращання її економічної ситуації. Економічне зростання держави залежить від ефективної внутрішньої стратегії щодо покращання добробуту всіх прошарків населення, наявності інституцій, спрямованих на швидке регулювання, на зміни як внутрішнього, так і зовнішнього середовища [7].

Необхідно забезпечити концентрацію ресурсів у тих сегментах світової “економічної структури, що визначають майбутнє світової економіки і створюють можливості для не наздоганяючого, а випереджального розвитку” [8; 9]. Це означає потребу в державному протекціонізмі для забезпечення прискореного розвитку тих високотехнологічних галузей, які готові до міжнародної конкуренції.

4. Розв’язання проблеми забезпечення конкурентоспроможності національної економіки слід шукати у здійсненні активної регуляторної політики держави, яка була б спрямована, в першу чергу, на створення конкурентного середовища на засадах високої продуктивності праці. Розбудова конкурентних відносин в Україні має базуватися на таких механізмах господарювання, які б забезпечували взаємозв’язки між прибутковістю суб’єктів господарювання, зростанням обсягів доходів у населення, збільшенням доходної частини бюджетів і раціональним використанням фінансових ресурсів за рахунок зростання інвестицій в основний капітал [10].

Прибутковість суб’єктів господарювання залежить від активізації їх реструктуризації та відновлення спроможності суб’єктів господарювання вести самостійну легальну прибуткову діяльність. Основна роль у вирішенні цих питань належить заходам бюджетно-податкового та грошово-кредитного державного регулювання. У свою чергу, це зумовить активізацію внутрішнього ринку та формування внутрішнього сукупного попиту.

5. Підсилення регуляторного впливу державної фінансової політики щодо активізації іноземних інвестицій в Україні. Досі вони переважно спрямовувались не у стратегічно важливі для національної економіки галузі, а в найбільш рентабельні, витісняючи звідти вітчизняні інвестиції. Тому державне регулювання має спрямовуватися на накопичення національного інвестиційного потенціалу. Для забезпечення економічної безпеки України важливо, щоб похвалення іноземного інвестування відбувалося як наслідок реального економічного зростання, а не виступало його чинником. Важливе інвестування в розвиток галузей зі швидким оборотом капіталу, концентрація інвестицій на пріоритетних напрямках, пов’язаних з виробництвом конкурентоспроможної продукції з подальшим витісненням імпортованих товарів.

Для забезпечення ефективної регуляторної політики особливе значення має фінансовий механізм державного регулювання, який знаходить своє відображення в бюджетній та податковій системах, здійсненні політики цін і доходів, соціальних гарантій.

Головне призначення державного бюджету як методу фінансового регулювання – забезпечення ефективного розподілу і перерозподілу ВВП між галузями економіки, регіонами, виходячи зі стратегії економічного розвитку та потреб ринкового механізму.

6. Серед нових напрямів регулювання економіки все більшого значення набуває регіональна політика. Тільки вплив держави дозволить послабити диспропорції в територіальній структурі господарства країни та в її окремих регіонах, забезпечити в усіх регіонах рівні умови життєдіяльності населення, підприємницької діяльності.

Висновки. Здійснення регуляторної політики полягає в установленні простих, чітких, зрозумілих для всіх “правил гри”, забезпеченні їх загального дотримання, створенні умов для вільного доступу до всіх сегментів ринку за єдиними правилами, гарантування всім суб’єктам господарювання захисту їх загальних прав та інтересів.

Досягнення цієї мети можливо в разі застосування державою таких заходів:

- Формування розгалуженої ринкової інфраструктури.
- Упровадження ґрунтової програми стимулювання внутрішнього ринку в межах відкритої економіки.
- Забезпечення економічно-правового протекціонізму щодо вітчизняного виробника.
- Перерозподіл ресурсів від економічного зростання експортоорієнтованих галузей на вітчизняне виробництво в цілому.
- Зміна фіскальної функції регулювання на функцію якісного контролю в разі дотримання вимог економічної безпеки.
- Забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, спрямованої, в першу чергу, на створення конкурентного середовища на засадах високої продуктивності праці та посилення антимонопольного регулювання.
- Підсилення регуляторного впливу державної фінансової політики щодо активізації іноземних інвестицій в Україні. Для цього необхідно змінити підходи до формування системи оподаткування і змісту бази оподаткування.
- Послабити диспропорції в територіальній структурі господарства країни та в її окремих регіонах.

Література

1. Васильків Т. Г. Удосконалення державного регулювання підприємницької діяльності в Україні / Т. Г. Васильків // Стратегічні пріоритети. – 2009. – № 10. – С. 10.
2. Про заходи державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11 вересня 2003 р.

3. Погребняк М. А. Запровадження регуляторної політики в Україні та державах Європейського Союзу / М. А. Погребняк // Ефективність державного управління : збірник наукових праць Львівського регіонального інституту державного управління. – Львів : ЛІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 12.
4. Трансформаційні процеси і регуляторна політика в економіці України : монографія. – Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2004. – 222 с.
5. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Україна на порозі ХХІ століття: уроки реформ і стратегія розвитку. – К., 2001. – 222 с.
7. Стратегія розвитку України: теорія і практика. – К., 2002.
8. Жаліло А. Я. Концептуальні засади створення стратегії економічного протекціонізму / А. Я. Жаліло, А. Ю. Сменковський // Стратегічна панорама. – 2002. – № 1, 2.
9. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – К. : Знання України, 2002. – 120 с.
10. Корейко В. І. Тенденції розвитку малого бізнесу в Україні / В. І. Корейко // Економічний простір. – 2009. – № 22/2.
11. Гальчинський А. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А., Геєць В., Семиножко В. – К. : Знання України, 2002. – 336 с.